

Den akademiske Hölderlin, den filosofiske og den digteriske

Thorkild Bjørnvig

*Har du forstand og et hjerte, så vis kun én af dem begge,
begge fordømmer de hos dig, viser du dem begge på én gang*
Hölderlin

Hvis jeg skulle oversætte et særligt digt, ville jeg først undersøge om det havde været oversat før. Havde det været det, og jeg havde fundet oversættelsen god, ville jeg ikke bruge tid på det. Fandt jeg oversættelsen ringe, og jeg troede jeg kunne gøre det bedre, ville jeg oversætte det. Dette anser jeg for en ganske normal reaktion, og vil formode at Per Aage Brandt har den samme. Jeg kan tage fejl, men det tror jeg altså. Og deraf må jeg slutte at han har kendt min oversættelse af Hölderlins "Brød og vin" ikke fundet den god, og nu selv har lavet en oversættelse, han anser for den rette, eller i al fald bedre. Det er naturligvis ikke min sag at afgøre hvis oversættelse der er bedst. Og under omarbejdningen, eller bare gennemarbejdningen af mine Hölderlinoversættelser, med en genudgivelse for øje, erkendte jeg i al fald en sproglig fundamental fejl i "Brød og vin", nemlig i de to første linier af strofe 5. Der skriver jeg at "børnene sætter sig mod dem/alt for klar kommer lykken". Det har jeg ændret til "thi børnene higer imod dem..." ("dem" er guderne). "De løbes imøde/af børnene", skriver Per Aage Brandt, og det stemmer jo, i al fald i holdningen: es streben entgegen. Men nu vil jeg komme med en række indvendinger mod enkeltheder i Per Aage Brandts oversættelser:

1. strofe

"Rundtom hviler sig byen". For det første: byen hviler sig ikke; den hviler. For det andet er det omvendt ordstilling. Og de store digtere – og de betydelige moderne – har bogstavelig talt aldrig omvendt ordstilling, ligegyldigt om digtene er rimede eller urimede. Selvfølgelig findes der mange digtere med omvendte ordstillinger, navnlig før i tiden. Men tag nu Johannes Ewald, tre af hans mest kendte digte: "Ode til sjælen", "Kong Kristian stod ved højen mast" og "Udrust dig helt fra Golgata". Ikke en eneste omvendt ordstilling. Omv. ordst. regnes for "poetisk" men findes ikke – hverken hos Hölderlin eller Ewald, der vel er den danske digter, der ligner ham mest og var fra samme århundrede. Og det findes heller ikke hos Goethe, Baudelaire, Yeats o.s.v. Isa vidt jeg da overhovedet

husker). Eller tag Sophus Claussen, højt findes det som en spøg, og jeg kan ikke komme i tanker om hvor. I mine oversættelser af Hölderlin, Rilke osv. har jeg ikke brugt det (så lidt som i min egen poesi).

Når jeg udvikler det her så grundigt, eller principielt, er det fordi Per Aage Brandt flere steder her i digtet har omvendte ordstillinger, også hvor det synes helt unødvendigt, altså uden formtvang. Således videre i strofe 1: "eller en ensom mand/Fjerne venner erindrer". Er det parallelt med det tyske, er den omvendt ordstilling en germanisme.

Wehn og *regt* kan ikke være en vind der "oppisker lundenes kroner". Det er alt for stærkt. "Lønligt" og "lidet" finder jeg lidt gammeldags, lidt forældet.

2. strofe

"hvad hun skikker en", også forældet.

"hvad hun laver", "was sie bereitet". Hvorfor ikke skrive "hva hun bereder". Det betyder bereitet jo.

"den øverste gud, som meget dig elsker". Omvendt ordstilling. Parallelt ganske vist med det tyske. Altså syntaktisk en germanisme.

"de vildt fantaserende" for "den Irrenden" – er ved siden af. Nej, det er dem "der tager fejl" eller "farer vild".

"de elskende lig"; "wie die Liebenden" på tysk mer moderne.

"behjertet", "kühneres leben". (?)

3. strofe

I de to første linier forekommer mig både "omsonst", "barmen", og "knægte" lidt forældede udtryk, – "poetiske" klicheagtig forstand.

"Når i hellige nat". Det hedder på moderne dansk "den hellige nat". At stryge "den" far udtrykket til at virke guldalderagtigt, oehlenschlägersk.

4. strofe

"altidig lykke", "allgegenwartigen Glücks". Man har ordene fortidig, fremtidig, rettidig. Altidig har jeg ikke hørt eller set før, hverken i mindre ordbøger, eller Den store danske ordbog. Derfor kunne ordet jo godt være en god nydannelse, men jeg synes ikke det dækker "allgegenwartig": allestedsnærværende.

"Tegn, arvet af ældre", Eltern betyder jo ordret forældre. Men syntaksen i sætningen er forkert. Det lyder som om det er de ældre, der har arvet tegnet. Det hedder at noget er arvet af børn – eller arvet fra forældre. Det skulle altså hedde: arvet fra ældre. Men ældre er heller ikke helt godt.

5. strofe

"Ubemærket" for "Unempfunden" er simpelthen forkert. *Unempfunden* kan kun betyde "Ufølt". Tilbageoversætter vi "Ubemærket", betyder det ubemærkt, unbeachtet, unauffällig.

"Skyr den", må være "skyr dem". Vel en trykfejl. "Men hines humør er højt, deres morskab fylder hans hjerte". Det er jo en meget god og lystig oversættelse, men tilbageoversat kunne Hölderlin aldrig have skrevet det. *Mut* betyder nu engang mod, og *Freude* glæde.

"Først må han lide"; *tragen* betyder nu engang "bære", ikke "lide". Havde Hölderlin ment "lide", havde han skrevet "leiden".

6. strofe

"sømmer sig lediggang ikke". "Müssigversuchendes" har intet med lediggang at gøre. Versuchen betyder: prøve, forsøge; det kan så her være ørkesløst eller unyttigt: *mussig*.

7. strofe

"Thi ikke altid formår et svagt kar dem at rumme." Omvendt ordstilling.

"Gudelig lykke". *Göttlich* betyder "guddommelig". Gudelig tilbageoversat: *fromm, erbaulich*.

"tarvelig tid". *Dürrftig* kan betyde tarvelig. Men ikke her.

8. strofe

"Dengang tilsidst var trådt frem en stille genius...". Omvendt ordstilling. "Og ej tomt udpønset". "Ej" er gammeldags, guldaldersprog, poetisk kliche. Udpønse betyder tilbageoversat: *ausklügeln, ausersinnen*. *Erdenken* betyder: udtænke, optænke, finde på.

9. strofe

"Fører himlens stjerner evigt opad og nedad". Hvorfor vende om på ordnen "ewig hinunter, hinauf"?

Bortset fra disse kritiske bemærkninger er der udmærkede sproglige passager i oversættelsen. Men på et afgørende punkt er digtet ikke lykkedes: det er formen, det er metret og rytmen. Ligesom Shakespeares måde at tale på, lade sine personer tale, er blanc verset – er en af Hölderlins mader hexametret. Han bruger andre former, men hexametret er en af de fundamentale. I tilfældet "Brød og vin" bruger Hölderlin distichon-formen, et dobbeltvers, der består af et daktylisk hexameter, efterfulgt af et pentameter. Det læses som en seks-slags linie, med en cæsur i midten: altså linien begynder trykstærkt og ender trykstærkt og i midten af linien støder to trykstærke ord sammen: –uu–uu–ii–uu–uu–.

Det kan lyde meget pedantisk, men for Hölderlin var denne form et poetisk åndedrag. En dansk digter har oplevet det på lignende måde, Sophus Claussen. Da han i sin anden hexameterhymne til Johannes Jørgensen (33 år senere) er grebet af vrede mod ungdomsvennen, fordi han lader deres ungdom i stikken, skriver han videre:

Stormende føler mit hjerte at hexametret vil frelse,

det er som vælden i ødet, som klodens runding i rummet.

Og i "Atomernes oprør", det sidste digt, et hexameterdigt i samlingen *Heroica*, lovsynger han i indledningen hexametret. Og i sin sidste samling *Hovededynger*, i "En prolog til Frøken Julie", bruger han tilmed distichon, og ikke helt nøjagtigt andenlinien.

På dansk kan man altså ligeså godt bruge hexametret som på tysk. Og derfor mener jeg at skal man oversætte Hölderlins "Brot und Wein", så må man ikke alene bruge hexametret nøjagtigt, men også pentametret. Kort og godt, man må tage Hölderlins distichon alvorligt og gendigte hans "Brot und Wein" i denne form. Det har Per Aage Brandt ikke gjort, og det er min afgørende indvending mod hans oversættelse. Der er intet virkeligt gehør for hexametret, og slet ikke for pentametret. Jeg vil ikke gå i enkeltheder, enhver kan konstatere det ved en gennemlæsning af oversættelsen. Der findes hexameterlinier, men ikke et eneste pentameter. Og snart har linierne for mange, og snart for få daktyler. Lad mig blot tage et eksempel:

*Blandt menneskene og endnu, endnu mangler de stærke til de højeste
Glæder, men stille lever dog endnu lidt tak.*

Den første linie er for lang, den anden for kort. En sådan metrisk unøjagtighed ville være utænkelig hos Hölderlin. Den første linie er overhovedet ikke en hexameterlinie, men bade metrisk og rytmisk som en sæk kartofler hældt ned ad en trappe. Den store poesi fordrer nøjagtighed. Rytmen skal have et metrum at spænde sig imod, og dette metrum skal overholdes. Det gør Hölderlin, og det samme må oversætteren af hans "Brot und Wein" gøre.

P.S., med særligt henblik på Jørn Erslev Andersens artikel "Holderlins danske passage", hvori det bl.a. hedder:

Bjørnvigs indsats er uvurderlig, men bærer også tidens mærke – hans betragtninger er stærkt digteridealiserende og bidrager ikke med afgørende nyt til Hölderlinlitteraturen.¹

Om det med "tidens mærke" og "afgørende nyt" skal jeg intet bemærke. Men hvad vil det sige at mine "betragtninger er stærkt digteridealiserende". Der ville jeg gerne have citeret bare nogle sætninger. Naturligvis, jeg elsker og beundrer Hölderlin. Men "digteridealiserende"? Jeg er akademiker, men også digter. Er det min førstehåndsviden om det digteriske, min indsigt som digter og ikke blot som akademiker der gør min fremstilling, mine betragtninger "digteridealiserende"? Det kan da højst være at jeg gør Hölderlin nærværende som digter – og som menneske. Jeg stræber ikke imod at sige noget "nyt" om Hölderlin og hans digtning. Jeg stræber

mod en præcis opfattelse, intellektuelt som sensuelt. Det er alt. Men det er også det vigtigste. Jeg idealiserer ikke Hölderlin. Det er en akademisk ide.

Vurderingen af mine Hölderlinoversættelser som "passionerede", og som "et foretagende, der kun delvist er indløst", vil jeg ikke gå ind på. Jeg har gjort det så nøjagtigt som muligt, ikke bare digterisk, men også filologisk, selv om jeg et enkelt sted skulle have fejlet.

Per Dahl, hvis fremstilling "Ekskurs til Hölderlin" i fodnoten betegnes som "glimrende", er så venlig at slutte sine betragtninger over relationen mellem Hölderlin og undertegnede, sådan:

Man kan hævde, at Thorkild Bjørnvigs Hölderlinforståelse er reduktiv, fordi den ikke reflekterer naturbegrebets filosofiske kontekst, men også at den er banebrydende ved sin forståelse for naturens konkrete betydning.²

Jørn Erslev Andersen henviser i sin artikel også til Per Højholts "Scardanelli", hvor denne "fremlæser "lakunerne i Hölderlins senere digte.""³ En genial betragtning over digtene fra dette Hölderlins sidste livsafsnit, kunne man tilføje. Intet i dette nr. af *Passage* er bedre end det.

Efter at have nævnt Per Højholt, samt min "uvurderlige indsats", og derefter omtalt Hölderlin i Sverige, hans digteriske indflydelse, og hvad der i øvrigt er skrevet om ham og hans digtning der – opsummerer og afslutter Jørn Erslev Andersen sine betragtninger med disse ord: "Man er således i Danmark på ganske bar bund, når man bevæger sig ud i et studie af Hölderlins værker". Hvilken fascinerende uredelighed. Eller total nedvurdering. Både Per Højholt og jeg (der altså på hver sin vis har elsket netop Hölderlin og skrevet om ham), trækker os bukkende tilbage. Vi har aldrig været der.

Noter:

* Noterne i Thorkild Bjørnvigs artikel er tilføjet af redaktionen.

1. In: *PASSAGE* 10, Århus 1992, pp.7-10.
2. Per Dahl Thorkild Bjørnvigs digtning, 1976, p. 215.
3. *PASSAGE* 10, Århus 1992, p. 9.